

երկու սրունքդ աջ ու ձախ կը տանիս որ կարող ըլլաս լաւագոյն կերպով դիմանալ: Աղօրիքները երկու արմատ ունին, որոնք աջ ու ձախ կը ձգեն. երբեմն ալ երեք, և այլ երբեմն չորս. և իրենց ընելու արուեստին համար ալ ասկէ նուազ հարկաւոր չէր:

Արմատէն վեր կ'իյնայ այն՝ որ պսակ կը կոչուի: Այս օգուտ մէջ եղող մասն է, այն մասը որ կ'աշխատի ու շարունակ կը չփէ: Որչափ կարծր ալ ըլլայ, վերջապէս կը մաշէր անդադար այս խաղս ընելով, թէ որ իրմէն աւելի կարծր գոյացութիւնով մը պատած չըլլար, որ դրահի մը պէս զինքը կը ծածկէ, և ապակահաւիճք կը կոչուի: Այն ապակահաւիճքը որ յախճապակէ պնակներուն երեսը կը պատէ, և որ դիւրաւ կ'որոշուի ցետուած պնակ մը զիտելով, կըրնայ քեզի ասոր ամենաճիշտ գաղափար մը տալ: Ապակահաւիճքն է որ ակռաներու այն յղկեալ ու փայլուն երևոյթը կու տայ՝ որով անանկ գեղեցիկ տեսք մը կը ստանան. և պէտք է խնամք ունենալ ասոր, ոչ թէ միայն պչրանքի համար, որ նաև կրնայ առիթ մըն ալ ըլլալ, այլ զլիսաւորաբար անոր համար՝ որ ապակահաւիճքը ակռային պաշտպանն ու պահապանն է. և մէյ մը որ ապակահաւիճքը փճանայ, ակռան ալ կը փճանայ: Ինչ որ թթու է՝ ապակահաւիճքը կ'ուտէ, ինչպէս քացախի կամ լեմոնի ջրի կաթիլ մը մարմարինը կ'ուտէ. և ակռային այս գեղեցիկ զրահը պահելու մէկ հատիկ միջոց է՝ ոչ երբեք ծամել այն անպիտան պղտի կանաչ պտուղները, որ հովը ժամանակէն առաջ ծառէն կը թափէ, որոնք շատ անգամ անմիտ տղաքներ տեսած եմ որ ուրախութեամբ սրտի մէկմէկու կ'ընծայեն: Իրենց թթու համովը քեզի կ'իմացնեն որ պէտք չէ զանոնք ուտել. և եթէ մէկը չհնազանդի՝ ակռային ապակահաւիճքը մաշեցնելով՝ վրէժխնդիր կ'ըլլան, առանց ստամոքսին պատճառած խառնակութիւնը յիշեցնելու:

Քեզի ըսի որ առանց ապակահաւիճքին ակռաները շուտ կը մաշէին: Աս անոր

համար է որ ակռաները մաշելուն ու եղունգներուն չեն նմանիր, որ քանի որ կը կտրես հետզհետէ կը մեծնան: Երբ այս պղտի բողբոջները՝ որոնց վրայ խօսեցայ քեզի՝ ան ատենն որ սկսայ ակռաներուն պատմութիւնն ընել, իրենց գործը լմնցնեն, կը թուովն ու կը չորնան, կը վերնան մէջ տեղէն. ինչպէս որմնադիրը տունը լմնցընելէն ետքը. և այս ցկեանս:

Յիշեանս, աղէկ հասկընանք:

Արդար չէր ասանկ ծանր պայմաններ դնել պղտի տղոց՝ որ դեռ ևս դատողութիւնն զարգացած չէ, և որոնք անանկ վիճակի մէջ չեն գտնուիր որ իրենց ակռաներու վրայ հսկեն: Ուստի և իրենց համար տրուած ժամանակ մը կայ:

Քու առջի ակռաներդ, այն կաթիլ ակռաները, որոնք կաթ ծծած ժամանակդ բուսան, հաշուի մէջ չկային, եթէ կրնանք ասանկ զուրցել: Անոնք կերպով մը փորձի համար էին, որպէս զի քեզի մեծնալու ժամանակ տան:

Կը շարունակուի:

ԿՍՏԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՐԻՈՔ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

(Տես երես 277)

Գերեզմանն է դպրոց յաշտեակահանութեան

Ճշմարտութեան առջև սուտը անդօր է ամենեւին. այս բանս աղէկ գիտնալով նոյն գեղի քահանայն՝ փոյթ չէր տաներ հիւանդ իշխանին կամ մօրէ որք տղոց միտքը անտարբեր բաներու զբաղեցնելով մխիթարել զիրենք. որովհետեւ ինքը շատ փորձ անձ մը ըլլալով չէր հաւատար, թէ ներքին մեծ ցաւի մը պատճառները լուրը՝ դարման ըլլայ բժշկելու զայն: Սրտին մէջ ծածուկ պահուած ցաւը կրկին ցաւ կ'ըլլայ, այս բանս փորձով գիտէր, ուստի երբ իշխանին տես-

սուլթեան կ'երթար, գրեթէ միշտ ամեն օր անոր ցաւին պատճառներուն վրայ կը խօսէր, և այսպէս կը զգաստացնէր զինքը: Քիչ ատենէն իշխանն ալ իմացաւ թէ շատ օգտակար է իրեն քահանային ցաւակից ըլլալը: Քուն չեղած գիշերները, որոնք իրեն շատ երկայն կ'երևային, ամեն գլխէն անցածը քահանային կը պատմէր, երբ անիկայ հարցը ներու ըլլար թէ ինչպէս անցուցիր այս գիշեր: Այս կենաց վարժոցին մէջ փորձ և հմուտ քահանայն, նախ երկայնմուտ թեամբ թոյլ կու տար անոր պատմել իր վիշտերը, յետոյ սիրտ առնող խօսքերով մտերմաբար կը ծանուցանէր ուր որ պակասութիւն գտնար: Ուստի ան գամ մին ալ այսպէս ըսաւ.

— Դու այդ փնասակար մաղձոտութեան յաղթել չես ջանար կամ խիստ քիչ հոգ կը տանիս. թէ որ այն՝ երկայն ժամանակ վրադ մնալու ըլլայ, գերեզման կը տանի զքեզ: Մարդս որչափ շատ ապրի, այնչափ աւելի առիթ կ'ունենայ, յարգոյ բարեկամ, ինքը զինքը բարեգործութեամբ ճոխացնելու. և մեղք կը գործէ՝ թէ որ Աստուծոյ տուած շնորհաց ժամանակը կարճեցնէ: Հիմա դու ալ ժամանակէն առաջ քեզի մահ կը պատրաստես, եթէ չթողուս այդ շարունակ տխուր մտածմունքը. կարծեմ ասիկայ փորձով ալ ստուգեր ես վրադ. թէ որ հայլին նայիս, ան ալ կը ցուցնէ քեզի, թէ օր աւուր վրայ անհանգրստութեամբ և քնոյ պակասութեամբ կը հիւժիս կը մաշիս: Ուստի քաջութեամբ պատերազմէ այն խորհրդոց դէմ, որոնք առիթ կ'ըլլան միտքդ խռովելու և ուարտքերուդ ալ անփոյթ ըլլալու՝ որոնց յիշատակը միշտ վառ պիտի մնայ բարի հօր մը սրտին մէջ: Միտքդ բեր դադաղին քով ըրած ուխտդ և տղոցդ բարի օրինակ տուր ըսելով, թէ Աստուած ամենուն բարիքը կ'ուզէ:

Մինչդեռ քահանայն այս խօսքերը կը զուրցէր, տղայք էրհարտին հետ հիւանդին սենեակը մտան. իսկ քահանայն տեսնելով որ անոնք ալ հօրերնուն պէս տրտում կեցեր են, ձեռքը պազ-

նելու ատեն սիրով քովը քաշելով զանոնք՝ ըսաւ.

— Սիրելի տղայքս, այսօր ձեր ազնիւ մօրը համար աղօթք ըրիք:

— Այո, պատասխանեցին տղայք արտասուալից աչքով:

— Ինչո՞ւ տրտում տխուր կեցեր էք, հայրերնիդ լաւ վիճակի մէջ է և երբեմն պարտեզ ալ կ'ելլայ. յուսամ թէ արեւուն տաքութիւնը, լեռանց զով օդը և ծաղկանց առողջարար հոտը՝ չուտով առողջացնեն զինքը:

Քահանային անուշ խօսակցութենէն տղոց զուարթութիւն կու գար. բայց երբ հարցուց, թէ «Մօրերնուդ գերեզմանը այցելութեան կ'երթա՞ք» ան աւտեն աչքերնին արցունքով լեցուած սկըսան լալ: Հիւանդը աղաչեց քահանային որ այն ցաւալի նիւթին վրայ մէկ մըն ալ խօսք չբանայ. և տղայք արցունքնին սրբելով ցած ձայնով ըսին.

— Սիրով կը փափաքինք մօրերնուս գերեզմանը տեսնալ, բայց էրհարտը չթողուր:

— Էրհարտը շատ գէշ կ'ընէ, ըսաւ քահանայն, իշխանին աղաչանքը բանի տեղ չդնելով. ձեր ազնիւ մայրը այնչափ կը սիրէր զձեզ, հիմա դուք անոր գերեզմանը չէք երթար: Պարտէզնուդ մէջ այնչափ անուշահոտ ծաղկըներ ունիք, և դեռ անզարդ կը թողուք ձեր մօրը գերեզմանը. ինքը ինչ կը մտածէ հիմա երբ գորովասէր աչքովը զձեզ փնտռելով հոն չի գտնար:

— Մայրս կրնայ տեսնալ զմեզ, հաւաչելով կը հարցնէր անդրանիկը:

— Ի՞նչ ըսել է, որդեակ. այս բանս չգիտնալդ քեզի մեծ ամօթ է, ըսաւ քահանայն քաղցրութեամբ մեղադրելով. լալդ մէկդի ձգէ և իմ հարցմանցս լաւ պատասխան տուր: Հոգւոյ յատկութիւնը ինչ է:

— Անմահութիւնն է, պատասխանեց տղայն աչքերը սրբելով:

— Անբան կենդանիք ալ անմահ հոգի ունին:

— Ոչ, չունին:

— Ուրեմն անբան կենդանիք մա-
հուամբ կ'ոչնչանան :

— Այո :

— Ի՞նչ կ'ըլլայ մարդուս անմահ հո-
գին :

— Կեանքին մէջ ըրած բարի կամ
չար գործոցը համեմատ՝ կամարքայու-
թիւն կամ քաւարան և կամ դժոխք
կ'երթայ :

— Ըսէ ինծի, թէ որ հիմա կարելի
ըլլար, ո՞ւր կը փնտռէիր մայրդ :

— Երկինքը, երկու եղբարք ալ մէկ
բերան կանչեցին. և մեծը այս ալ ըսաւ
թէ մայրս շատ բարի անձ էր և զմեզ
ալ շատ կը սիրէր :

— Ձեր վրայ ունեցած սէրը երկինք
տարեր է. և հիմա սրբոց կենակից ըլ-
լալով կ'ուրախանայ շարունակ ձեր ա-
ռաքինի գործոց վրայ, իսկ չարերուն կը
տորտմի : Հիմա անշուշտ տրտում է տես-
նելով որ շնորհակալութեան պարտքեր
նիդ չէք ըներ, և պարտէզը այնչափ ու-
նեցած ծաղիկներնէդ հատ մը անոր
գերեզմանին վրայ դեռ չէք տնկած.
ուստի գացէք ձեր պարտքը կատարե-
ցէք. Էրհարտն այլ երթայ վտակին քո-
վի տխուր ուռնիներէն դոյզ մը հանէ
արմատով և տանի գերեզմաննոցը տնկէ.
ասիկայ ընելով կրնաք մօրերնուդ գե-
րեզմանին բլրակը գեղեցիկ պարտէզ
մը դարձնել : Թէ որ մարդը մեռնելով
կենդանեաց պէս ոչնչանար, յիրաւի
դուք ալ մօրերնուդ մահուամբը մեծ
բանէ կը զրկուէիք. իսկ արդ անոր հո-
գին անմահ է, ինչպէս ըսիք, ուրեմն
երկինքը կ'ուզէք փնտռել զանիկայ.
ասոր համար շատ պէտք է ուրախա-
նաք : Այս կարճատե կեանքը արագ
սահելով կ'անցնի, մարդուս գեղեցիկ
սև մազերը կը ճերմրկին, երթալով ուժը
կը պակսի և վերջապէս մահը վրայ կու-
գայ : Գիտէք, թէ որչափ ուրախայի
կ'ըլլայ կեանքերնուդ այն վերջին ժամը՝
եթէ ըստ Աստուծոյ ապրիք. ան ա-
տեն ապահով կը գտնաք նորէն ձեր
մայրը և հայրն ալ. վասն զի անիկայ ալ
քիչ ատենէն կը մեռնի : Բայց ասով
ձանձրալի մի համարիք ներկայ կեան-

քը. այլ փոյթ տարէք որ մարդկային
ընկերութեան գովելի և օգտակար ան-
գամներ ըլլաք :

Քահանային այսպէս խօսելու ատե-
նը տղոց տրտմութիւնը փարատելով
երեսնուն վրայ գոյն կու գար, և կ'առա-
ջադրէին ընելու ինչ որ մօրերնուն ցըն-
ծութիւն կը պատճառէր :

— Սիրելի հայր, երկիւղալից կը
խնդրէին հօրերնէն, մեզի հրաման կու
տաս գերեզմանատուն երթալու :

Հայրերնին հաւանեցաւ անոնց խըն-
դրոյն : Իսկ Էտհարտը, որուն տիկնոջը
մահուանէն 'ի վեր այն տխուր նիւթին
վրայօք խօսիլը արգելուած ըլլալով բո-
լորովին մաղձոտեր էր, նոր հոգի մը
առաւ. և տեսնելով որ տղայք դացին
գեղեցիկ ծաղկըներ ընտրելու, ինքն ալ
իշխանին մօտենալով ըսաւ :

— Հրաման կու տաս, տէր իմ, որ ես
ալ երկու ուռնի տնկեմ... և...

— Խօսքդ ամբողջ լմընցուր, ինչո՞ւ կը
քաշուիս :

— Կը վախնամ, ըսաւ Էրհարտ, վասն
զի պատուիրեր ես ինծի ննջեցելոյն
մահը բնաւ չյիշել :

— Է՛հ, որչափ կ'ուզես ասկէ ետքը
խօսէ :

— Ուրեմն հիմա տղոց հետ ալ պիտի
կարենամ ամեն տեսակ բան խօսիլ
յարգելի ժողովրդապետին պէս :

Այս ըսելով գնաց հաւատարիմ Էր-
հարտը ազատ և հանգիստ սրտով :

Նոյն միջոցը քահանայն իշխանին
ձեռքը բռնեց ու սխմելով ըսաւ. Տէր
իմ, դու ալ սիրելի որդւոցդ օրինակին
հետեւէ, որոնք մօրերնուն հաճութեանը
համար աշխատիլը մեծ երջանկութիւն
կը սեպեն. թէպէտ և անոնց խնամքը
հոգալէն աւելի մեծ և գովելի գործ չկա-
րենաս ընել, սակայն անով ալ միայն
Աստուծոյ կամքը կը կատարես և ննջե-
ցելոյն երախտիք մը կ'ընես :

Այս խօսքերէն իշխանին սիրտը այն-
պէս սաստիկ այլայլած էր՝ որ չէր կրը-
նար սրտին մէջ զգացած շնորհակալու-
թիւնը յայտնել մօտրիմ քահանային,
այլ ձեռքը միայն թօթվելով կ'ըսէր .

— Յուսամ թէ ասկէ ետքը դո՛հ կ'ընեմ գրեզ :

Քահանայն իշխանին խոստմանը հաւատալով, և իրեն ալ շնորհակալ ըլլալով գնաց, վասն զի պաշտօնը զինքը ծանր հիւանդի մը քով կը կանչէր: Իշխանն ալ քիչ մը քնով զօրանալու համար երեսը դէպ 'ի պատ դարձուց. և երբ աչքերը գոցեց, որդւոյը զուարթ կերպարանքը տեսիլքի պէս կ'երևութանար զիմացը. բայց ուր էր թէ կարենար զանոնք տեսնալ թէ ինչ աղուոր ծաղիկներ կ'ընարէին պարտիգէն: Էրհարտը իշխանին պէս չէր քնանար, այլ առուակին քովէն զոյգ մը հովանաւոր ուռենի կը հանէր, և քիտը սրբելով զանոնք սայլի մը վրայ կը զետեղէր կարևոր գործիներով հանդերձ, ինչպէս հողի մաղ, բահ, փոցղ, և ջրի աման. միանգամայն տղոց պատուիրեց որ խտելէն գան:

Քանի մը վայրկենէ սայլը գերեզմանատան փլվիլած պատէն ներս մտաւ: Տղոց մօրերնուն գերեզմանը զարդարելու եռանդը չափազանց ըլլալով սկսան շուտով մը պզտի փոսեր բանալ ծաղկըները տնկելու համար: Բայց Էրհարտը ծիծաղելով անոնց ըրածին վրայ ըսաւ.

— Պարտէզը այսպէս չեն զարդարեր, այլ պէտք է մաղով հողին քարերը մաքրել նախ, որպէս զի փափուկ բոյսերը չմնասին, ինչպէս գէշ գործքերը գործողին սիրտը կը տանջեն:

Էրհարտը ժողովրդապետէն սորված, ամեն խօսքէն բարոյական մը կը հանէր. և երբ տղայք ծաղկըները տնկելով կը զուարճանային, ինքն ալ երկու ուռենիներուն ջուր կու տար և անոնց քովը մէյմէկ նեցուկ կը հաստատէր:

— Ի՞նչ է ըրածդ, սիրելի Էրհարտ, ըսաւ տղոցմէ մեծը՝ որ Հենրիկոս կը կոչուէր, ինչո՞ւ կապեր ես գեղեցիկ ուռենիները, ալ հիմա աչքիս գեղեցիկ չեն երևար:

— Աշխարհիս վրայ ամեն բան պատճառ մ'ունի, պատասխանեց Էրհարտ, ասոնք նոր տնկուած ըլլալով նեցուկի կարօտ են ինչուսն որ հաստատուն ար-

մատանան հողին մէջ, ապա թէ ոչ ուժով քամիէ մը ջախջախելով կը փճանան: Իմ ըրածս ըստ պատշաճի է, բայց դուք ինչո՞ւ այնպէս խիտ խիտ ծաղկըները իրարու մօտ շարեր էք, երկիրը բաւական սնունդ չունի զանոնք աճեցնելու:

— Ուրեմն ինչ ճար կրնանք ընել, ցաւելով հարցունքին երկու եղբարք միատեղ:

— Աւելորդ ծաղկըները ուրիշ տեղ փոխադրելով, այնչափ որ արմատ արմատէ ըստ կարի հեռանան:

Տղայք Էրհարտին այս խրատը 'ի գործ գնելէն ետքը, ջուր տուին բուրաստան դարձած գերեզմանին և Հայր մեր մը զուրցելով տուն վազեցին ուրախութեամբ. կ'աղաչէին հօրերնուն որ գայ տեսնայ թէ ինչ սքանչելի կերպով զարդարեր էին մօրերնուն գերեզմանը:

Իշխանը խօսք տուաւ որ անոնց խնդիրքը կատարէ. բայց շատ կը զարմանար գտնալով զանոնք ոչ տրտում առաջուան պէս, այլ ներքին զուարթութեամբ լեցուած: Ուստի երկրորդ առաւօտ անկողնէն ելլելով և Էրհարտին օգնութեամբ զգեստները հագուելով գնաց անոր հետ գերեզմանատունը. տղայքն ալ ետեէն եկան:

Հողոյ անմահութեան ստուգութիւնը տղոց սրտին մէջ մեծ ազդեցութիւն ըրած էր. ասիկայ անկէ յայտնի է որ առանց կաթիլ մը արցունք թափելու կը ցուցնէին հօրերնուն իրենց մօրը գերեզմանը. յետոյ մատերնին երկինք վերուցած կ'ըսէին, թէ հիմա մեր մայրը անկէ մեզի կը նայի: Իշխանը այս սրտաշարժ պատկերը տեսնելով կը զմայլէր տղոց ըրածին վրայ և կը գովէր անոնց աշխատութիւնը: Այս գերեզմանը, ինչպէս որ քահանայն կ'ըսէր, տղոց յաւիտենականութեան դպրոց պիտի ըլլար:

Կը շարունակուի: